

9. Unitatea: Erronka globalak eta afrikarrak

Gaur egungo munduak erronka globalei egin behar die aurre, eta erronka horiek erabakigarriak izango dira etorkizunean pertsonak berdintasun eta ongizate handiagoz garatzeko.

Klima-aldaketa arazo global garrantzitsuetako bat da. Afrikako kontinenteak neurri handiagoan jasaten ditu ondorioak.

Afrikar gazteen mugimendu zabal bat dago, klima-aldaketaren aurka mobilizatzen ari dena eta bere ahotsa entzunarazten ari dena.

Informazioaren teknologiek aldatu egin dute pertsona eta gizarte gisa harremanak izateko dugun modua.

Informazioaren teknologiek sortutako tresnek herritarren partaidetza eta demokrazia sendotzeko prozesuak bultzatu dituzte Afrikan.

Unitate honetan aurkituko ditugun jarduerak:

Sustraira, erein eta zabaldu begirada.

Erronka globalak eta afrikarrak

“Afrika ezagutzen”-en azken unitate honetan, gaur egun munduarentzat garrantzitsuak diren erronka batzuei helduko diegu, eta erronka horiek Afrikan nola lantzen ari diren ikusiko dugu. **Gizateriaren eta planetaren historiako une honetan gertatzen diren aldaketa sozial, politiko eta ekonomikoak funtsezkoak izango dira pertsonen etorkizun hurbilean bizirik irauteko eta berdintasun eta ongizate handiagoko baldintzetan aurrera egin dezaten.**

Funtsezko alderdi horietako bat **klima-aldaketa** da. Munduan gaur egun ezarrita dagoen ekoizpen- eta kontsumo-eredua gure biziraupena baldintzatzen duten planeta-sistemak ezegonkortzen ari da. Giza jarduerak planetaren aldaketa sakona eragiten du, eta inoiz ez bezalako abiaduran eta biosferaren birsorkuntza-gaitasunerako izugarrikoa den eskalan ari da gertatzen hori.

Ingurumen-desoreka horiek, aldi berean, gizarte-desorekak eragiten dituzte, klima-aldaketak zuzenean eragiten baitie pertsonen bizitzarako bitartekoei. Hala, klima-aldaketak arazo konplexuak, elkarri lotuak eta unibertsalak dakartza, pertsonen, gizarteen eta sistema ekologikoen artean dagoen lotura estuaren ondorioz. Afrika da klima-aldaketak gehien eragiten dien kontinenteetako bat.

▲ **Victoria lakuaren mapa, Uganda**

◀ **Ellyanne Wanjiku
Portia Adu-Mensah**

Hilda Flavia Nakabuye

*(Uganda, 1997) ingurumen-
eta klima-eskubideen
aldeko ekintzailea da.
Klima-aldaketaren inguruko
mugimenduan genero-
berdintasun eta arraza-
aniztasun handiagoa izatearen
alde ere egiten du. Haren
ingurumen-kezketako bat
Victoria lakua salbatzea
da; laku horrek inguruko
herrialdeekin lotzen du Uganda.*

Internetek eta telefonia mugikorrek eragindako eraldaketa teknologikoa da gaur egungo munduaren beste funtsezko erronka bat. Informazioaren teknologien garapenak pertsonen, gizarteen eta erakundeen arteko komunikazio- eta harreman-modu berriak sortu ditu. Informazioaren teknologiak herritarrak gobernuekin harremanetan jartzeko modua aldatzen ari dira, herritarrek parte hartzeko modu berriak sortuz. Afrikan, beste kontinente batzuetan bezala, teknologia berriak prozesu baten aliatuak eta bideratzaileak dira; prozesu horren bidez, herritarrek beraiei eragiten dieten erabaki politikoetan parte-hartze aktiboagoa eskatzen dute, beren eskaera eta beharrei arreta emateko exijituz, gobernuen jarduerak zainduz eta emaitzak eskatuz. Horri “ziber-herritartasuna” deitzen zaio.

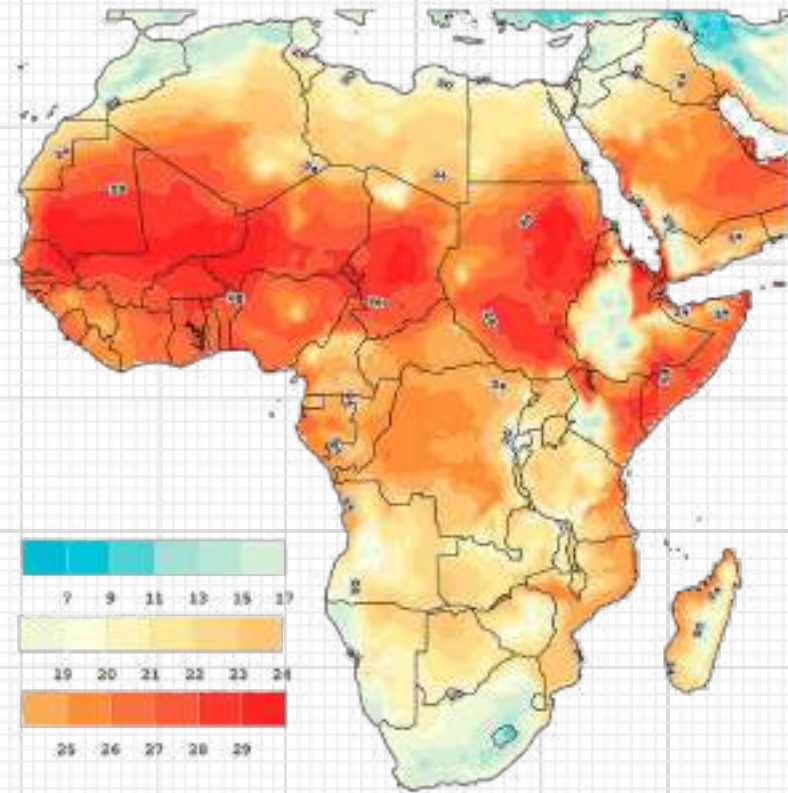
Klima-aldaketa

Parisko 2015eko Hitzarmenak, herrialde sinatzaileentzat loteslea den klima-aldaketari buruzko nazioarteko itunak, helburu komuna ezarri zuen: planetaren berotze globala 2 gradutik behera mugatzea, ahal dela 1,5 gradu zentigradutara. Zientziaren arabera, tarte horren barruan, planeta ez litzateke sartuko klima-aldaketa katastrofiko eta atzeraezinean. Hala ere, zenbait txostenek diotenez, egungo ildotik jarraituz gero, XXI. mendearen amaieran 3,2 gradu zentigradu ere berotu liteke.

Temperaturen igoera hori globala izango da, baina eragin desberdinak izango ditu planetako eskualdeen arabera. Klima Aldaketari buruzko Adituen Gobernu arteko Taldeak (IPCC) adierazi duenez, **Afrika izango da, seguruenik, klima-aldaketak gehien eragingo dien kontinenteetako bat, eta temperaturak munduko batez bestekoa baino gehiago handituko dira han.**

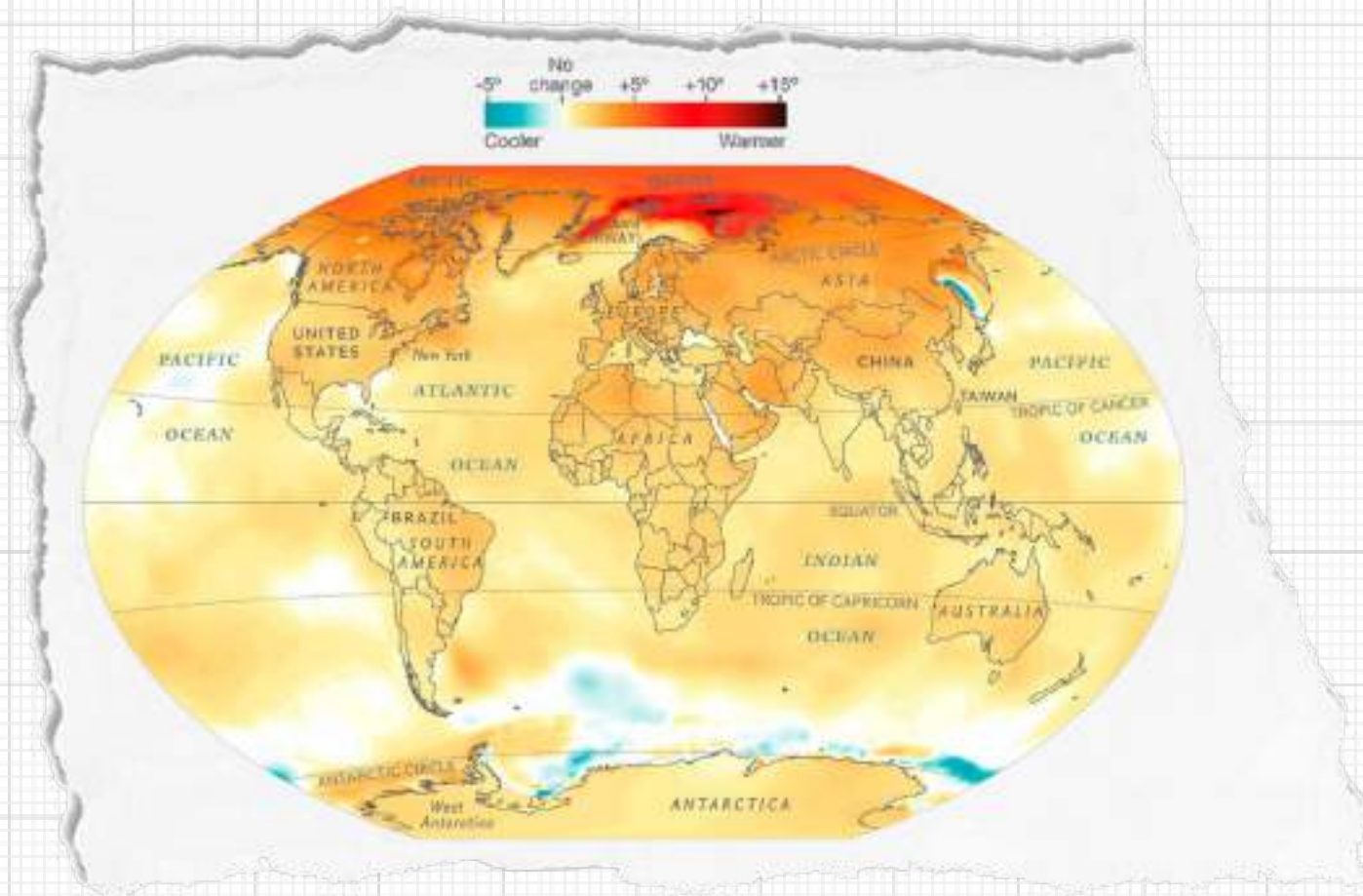
Klima-aldaketaren ondorioak: pertsonen desplazamendua, elikadura-segurtasun eza, ur eta baliabideen eskasia

Arazo globala den arren, ez da arazo ekitatiboa, berotegi-efektua eragiten duten gasen metaketan eragin txikiena duten herrialdeetako asko baitaude horren ondorio larrienak jasaten dituztenen artean, eta horiek ez baitaude besteak bezain ondo hornituta eragin negatiboari aurre egiteko. Hala, Afrikak CO₂ emisio globalen % 3 baino ez du sortzen. Mendebaldeko herrialdeak eta Asiako zenbait herrialde dira, aldiz, klima-aldaketan eragin handiena izan dutenak, planetaren gainean presio handiagoa egin baitute CO₂ emisioei eta haren kontsumoak uzten duen aztarnari dagokienez.

▲ **Temperatura eta klima aldaketaren mapa**

Adibidez, pertsona batek Amazonian edo Kongoko oihanetan egiten dituen ekintzek, kontuan hartuta horien kudeaketak munduko baso tropikalen zati handi bat babesten laguntzen duela, planetako % 1 aberatsenaren parte den pertsona batek sortzen dituen karbono-emisioen baliokidea konpentsatzen dute. Hala ere, herri horiek pobrezia, desberdintasuna eta diskriminazioa pairatzen dituzte.

Klima-aldaketaren ondorioak arintzeko eta haietara egokitzeko ekintzek arrakasta izan dezaten, herrialdeen arteko desberdintasunak gainditu behar dira.

▲ **Berotze globala, temperaturaren igoera (°C)**

▼ **Desertifikazioa: lurzoruen degradazio progresiboari egiten dio erreferentzia, giza jarduerak ezberdinek eragindako kaltea**

Afrikan berotzeak ondorio larriak izango ditu laboreen ekoizpenean eta, beraz, populazioen elikadura-segurtasunean.

▲ Laborantza-ekoizpenean ondorio larriak

Klima-aldaketaren eraginak Afrikan

Afrikan, tenperaturak igotzeak, prezipitazioak jaisteak eta muturreko fenomeno meteorologikoak handitzeak **bizkortu egiten dituzte hala basamortuen hedapena nola sistema ekologiko eta biologiko sentikorrenetako aldaketa larriak.**

Klima-proiekzioen arabera, Afrikako berotzeak ondorio larriak izango ditu laboreen ekoizpenean, eta, ondorioz, baita herrien elikadura-segurtasunean ere, nekazaritza baita ekonomiaren oinarrietako bat. Berotegi-efektua eragiten duten emisioek gaur egungo erritmoan jarraituz gero, XXI. mendearen amaieran, Afrikaren zati handi batean 3°C eta 6°C bitartean egingo luke gora tenperaturak. Horrek artoaren, arrozaren eta gariaren produktibitatea murriztuko luke, oinarritzko beste

zereal batzuenaz gain. Abeltzaintzari dagokionez, ondorioak nabari dira dagoeneko, animalien hazkunde-tasaren eta Afrikako artzain-sistemen produktibitatearen jaitsieran. Euri estazioak murrizten ari dira, eta lehortetakoak, aitzitik, luzatzen. Horrekazienda elikatzeko larreak gutxitzea dakar.

Gainera, klima-aldaketak beste ondorio batzuk ere baditu, hala nola pertsonen desplazamenduak ugaritzea, elikagaien segurtasunik eza, ur-ekasia eta baliabide naturalak eskuratzeko aukera murriztea basamortutzeak eta muturreko fenomeno meteorologikoek eragindako hondamendi naturalen ondorioz (uholdeak, ekaitzak edo baso-suteak). Hori dela eta, milioika pertsonak beren bizilekutik alde egin behar izan dute, ezin dutelako bizitzeko behar beste baliabide eduki.

Pertsonen Afrikako kultura batzuetan naturarekin duten harremana

Afrikako gizarte batzuek ingurune sakratutzat hartzen dute beren habitat naturala, non pertsonak eta natura osotasun bat diren. Pentsamendu horretatik dator *masai* esaera: “Lurra ez dugu gurasoengandik jaso, gure seme-alabengandik hartu dugu maileguan”.

Ildo beretik, ubuntu filosofiaren (4. unitatean ikusia) printzipioetako bat da betebeharrak moralek ez dutela egungo belaunaldietarako soilik izan behar, iraganeko eta etorkizunekoetarako ere izan behar dutela. Hori dela eta, bizitza jasangarria sustatzen du ubuntuk, beste pertsonen bizi-gaitasunean okerreko eraginik izan ez dezan. Haren mundu-ikuskerak gizaki guztien eta naturaren arteko kohesioan eta harmonian oinarritzen da. *Ubuntuk* sustatzen duen ikuspegi hori ondorioztatzen da Afrikako hainbat herrialdetan egiten ari diren iraunkortasunaren eta ingurumen-zaintzaren adibide batzuetatik.

“Zulo bat egin, zuhaitz bat landatu, ureztatu eta biziartean arte, ez duzu ezer egin. Hitz egiten ari zara, besterik ez.”

Wangari Muta Maathai

► Ineza Grace, Adejoke Lasisi eta Wangari Muta Maathai

▼ Afrikako Harresi Berde Handia, basamortutzearen aurkako borrokaren mapa

Basoen kontserbazioa

Afrikako baso eta oihan ugariak biodibertsitatea kontserbatzen eta planetako klima-aldaketaren ondorioak murrizten laguntzen dute. Basoek alternatiba ekonomikoak eskaintzen dituzte basogintza iraunkorraren bidez, eta tokiko komunitateentzako sendagaien eta elikagaien iturriak dira. Afrikako zenbait herrialdek beren basoen kudeaketa jasangarria egitea lortu dute, tokiko nekazaritza-ekoizpena handitzearen eta baso-eremuak mantentzearen arteko orekari eutsiz. Horren adibide bat Gambia da.

Basoen kontserbazio parte-hartzaileari esker, basoak soiltzea eta basoak zuhaixka-sabana bihurtzea saihestu da. Komunitate bakoitzak “basoko batzorde” bat ezartzen du, baso-eremua kudeatzeaz arduratzen diren gizon eta emakumez osatua. Partaidetzazko kudeaketa horrek nekazaritzako produkzioa handitu du.

“Harresi Berde Handia”

“Harresi Berde Handia” Afrikako Batasunak sustatutako proiektua da, basamortutzearen, lurzorua degradazioaren eta klima-aldaketak Sahel eskualdean duen eraginaren aurka borrokatzeko. Hegoaldean Saharako basamortuaren mugakide diren 8.000 kilometroetan, hamaika herrialdetan, Senegaletik Djibutiraino, **landare-korridore erraldoi** bat sortzea da proiektuaren funtsa. Hamaika herrialde horiek erronkari aurre egitea erabaki zuten, Harresi Berde Handiaren Agentzia Panafrikarra sortuz.

Orain arte, 2030erako aurreikusitako 100 milioi hektareetatik lau milioi hektarea baino gehiago leheneratu dira, eta 45.000 hektarea basamortu baino gehiago birlandatu dira. Sahelgo muturreko egoerei aurre egiteko gai diren landareak landatu dira, hala nola basamortuko datil-palmondoa (*Balanites aegyptiaca*), akaziak (*Acacia senegal*, *Acacia seyal*) eta ziziphusak (*Ziziphus mauritiana*). Harresi Berde Handia gero eta egoera

hobean egongo da hainbat espezie mantendu eta hartzeko. Landare-bio-dibertsitateak areagotu egiten du inguruneak klima-aldaketei, intsektuei eta gaixotasunei aurre egiteko duen erresistentzia, halako moldez non beste zuhaixka eta belar batzuk erakartzen dituen landare-estalki handi horretako zuhaitzekin bat egiteko.

Proiektua bukatutakoan, landare-korridoreak 250 milioi tona karbono kenduko ditu atmosferatik. Horrez gain, baratze, bazka, zuhaitz eta erre-serba naturalen instalaziotik eratorritako 10 milioi lanpostu sortu ditzake.

Erabili eta botatzeko plastikoak kentzea

Erabili eta botatzeko plastikoak kentzeko mugimendu globalak bultzada handia du Afrikan. Herrialde asko ari dira erabilera bakarreko plastikoen ekoizpena eta banaketa ezabatzeko neurriak hartzen; batzuek plastikozko poltsen fabrikazioa eta erabilera erabat debekatzea erabaki dute, eta beste herrialde batzuk beren uretako ekosistemetakoa hondakin plastikoak kentzeko konpromisoa hartzen ari dira. Kamerun, Egipto, Eritrea, Ghana, Kenya, Mauritania, Maroko, Nigeria, Ruanda, Hegoafrika eta Tanzania aurreratuta dabilta gai horretan, eta beste batzuk, hala nola Botswana eta Etiopia, haien atzetik. Kenyan, adibidez, hondakin plastikoak kudeatzeko programa bat prestatzen ari dira. Programa horretan, fabrikatzaileak, hondakin-biltzaileak, plastikoa birziklatzen duten enpresak eta administrazio publikoak plan nazional bat egiten ari dira plastiko gogorreko hondakinei irtenbide integrala emateko. Tanzanian, gazte-taldeek irtenbide berritzaile bat asmatu dute: plastikozko poltsak bildu eta koltxoak egiteko berrerabili. Bilketak, esterilizazioak, estalkien eta paketeen fabrikazioak osatzen duten prozesua baliabideak sortzen ari da gazte-talde horientzat.

▲ **Flipfloi, plastikozko hondakin birziklatuz egindako belaontzia**

Gizakia da prozesu honen errudun eta ustekabeko biktima. Plastikozko kutsadura elikadura-katera iristen da eta norbanakoarengana, azken kontsumitzailera iristen da. Plastikoen kutsadurak ingurumen-arazo larriak eragiten ditu, beraz, garrantzitsua da gure ur-ekosistemetik eta, oro har, ingurumenetik plastiko-hondakinak ezabatze konpromisoa hartzea.

▲ Klima-aldaketaren aurkako borroka

Herritarren erantzuna: klima-aldaketaren aurkako Afrikako gazteen mugimenduak

Afrikan, gazteak buru dituzten hainbat mugimendu, sare eta ekimen gobernuei aurre egiten ari dira klima-aldaketa geldiarazteko. **Gazteak, Afrikako herrialde askotan biztanleriarik ugariena, funtsezko indarra dira CO₂ emisio urriko eta klimarekiko erresilientea izango den etorkizun baten aldeko aldarrikapenean**, badakitelako beren etorkizuna eta hurrengo belaunaldiena mehatxatuta daudela, eta gobernuei neurri gehiago eskatzen dizkiete gizarte bidezkoagoak, ekitatiboagoak eta klimarekiko erresistenteagoak lortzeko.

Gazteen mobilizazio horren adibide bat “Klima Aldaketari buruzko Afrikako Gazte Ekimena” da, 2006an sortua, Nairobiri (Kenya), urte horretan berean egin zen COP12 (Klima Aldaketari buruzko Nazio Batuen Konferentzia) baino lehentxeago. Orduetik aurrera, Afrikako gazteen artean

klimaren inguruko ekintzen laguntza nabarmen handitu da, eta gazte askok, beren lidergoarekin, beste gazte batzuk mobilizatu dituzte, estatuko eta nazioarteko komunikabideen arreta-gune izatea lortu dute, eta klima-aldaketak Afrikan duen eraginari buruzko kontzientziazio-ekintza eta -ekimen askotan parte hartzen dute.

Ezagut ditzagun pertsona horietako batzuk:

- 1. Vanessa Nakate (Uganda).** *Fridays for Future* Ugandako kide da, eta *The Rise Up Climate Movement* mugimenduaren sortzailea; mugimendu horrek Afrikako ekintzaileen ahotsak entzunak izan daitezela egiten du. Haren ustez, aktibismo klimatikoaren zeregina da argitara ateratzea bankuek, estaldura-funtsek, multinazionalak eta gobernuek gauzatu eta ingurumeneko eta pertsonentzat suntsitzaileak diren politikak eta inbertsioak, haiek nahiago izango bailukete herri-tarrek ez jakitea Afrikan zer egiten ari diren. Vanessak arreta eman nahi die herritar gehienek ezagutzen ez dituzten baina klima-aldaketaren ondorioz pertsonen bizitzetan kalteak jasaten ari diren Afrikako komunitateen egoerari, eta horren alde borrokatzen da. Beste borroka nagusietako bat Kongoko aroko oihan tropikaleko ekosistemaren deforestazioari buruz sentsibilizatzea da, hots, Amazonasen ondoren munduko “bigarren birika” du ardatz. Ekosistema hori aberatsa da biodibertsitatean, eta ezinbestekoa da karbono-isurbide global gisa, eta gaur egun arriskuan dago.
- 2. Hilda Flavia Nakabuye (Uganda).** Kampalan jaio zen, Ugandako hiriburuan. Lehortearen ondorioz, haren familiak lurra eta azienda saldu, eta herrialdeko beste leku batera joan behar izan zuen. 2017az geroztik, ostiralero greba egiten du, gobernuek gazteei entzuteko eta klima-aldaketaren aurka zehaztasun handiagorik jarduteko eskatzeko. Hildak salatu du Afrikak ez duela jasan behar kontinenteak sortu ez duen krisi klimatikorik. 2019an Madrilen egin zen COP25era joan zen. Hori egin ahal izan zuen Hegoalde Globaleko gazte bakanetako bat izan zen, eta salatu zuen klima-krisiak gehien eragiten dien herrialdeak, hala nola Afrikako herrialdeak, ez daudela behar den neurrian ordezkaturik Klima Aldaketari buruzko Nazio Batuen Konferentzietan (COP).

3. Fatou Jeng (Gambia). Gambiako gazte-ekintzaile klimatiko ezagunenetakoa bat da, bere herrialdean gazteen ekintza klimatikoaren sustatzailea delako, eta, berak dioen moduan, herrialde horretan krisi klimatikoak pertsonen biziraupenerako bitartekoetan dituen eragin suntsitzaileen berri izan du. Glasgown 2021ean egin zen COP26an, herrialde pobreenek, hots, emisio globalei gutxien eragiten dietenek, munduko berotzearen ondorioetara egokitzeko laguntza jasotzea eskatu zuen. Era berean, adierazi zuen nekazaritzako lan-indarraren % 70 inguru osatzen duten emakumeak, bere herrialdean bezala, direla jokoan dagoena ondoen ulertzen dutenak, eta klima-krisiari aurre egiteko beharrezko konponbideak ezagutzen dituztenak; horrenbestez, erabakiak hartzeko mahaietan parte hartu behar dutela, eta ez direla baztertu behar, orain arte gertatu den bezala.

4. Ayakha Melithafa (Hegoafrika). Klima-aldaketaren aurkako aktibista gisa 2017an ekin zion borrokari, Lurmutur Hirian etengabeko lehor-teak bere komunitateari eragin zionean, Eerste ibaian. Familiari eta komunitateari nola eragin zien ikusi zuen, laboreak eta azienda galtzea ekarri baitzuen. Hortik aurrera, Ayakha informatzen hasi zen, eta klima-aldaketak Afrikako beste leku askotan egoera horiek nola eragiten zituen jakiten. Horrez gain, bere komunitatean eta bere herrialdean ingurumena babesteko hainbat ekimen bultzatu zituen, eta *Project 90 by 2030 YouLead* ekimenean parte hartu zuen. Melithafa, Hegoafrikako beste ekintzaile gazte batzuekin batera, Glasgowko COP26an izan da duela gutxi, gobernuak beren ahotsak entzun ditzaten. Haren ustez, garrantzitsua da hegoafrikarrak munduko konferentzia hauetan egotea, zalantzan jartzeko ingurumenaren eta pertsonen aurkako politika ekonomikoak eta inbertsioak.

Herritarren erantzuna: klima-aldaketaren aurkako borroka

Afrikan gazteek zuzendutako mugimendu, sare eta ekimen ugari daude gobernuen aurrean klima aldaketa geldiarazteko. Gazteak, Afrikako herrialde askotan biztanleria handiena osatzen dutenak, funtsezko indarra dira karbono gutxiko eta klimarekiko erresilientea den etorkizuna aldarrikatzeko.

- ▼ Vanessa Nakate, Hilda Flavia Nakabuye, Fatou Jeng eta Ayakha Melithafa

▲ Herritarren parte-hartze forma berrien adibideak

Parte-hartze demokratikoa eta mobilizazio soziala: “ziber-herritartasun afrikarra”

Afrikan, sareetako jarduera, bereziki gazteen artean, ekintza, proposamen eta herritarrek parte hartzeko bide berriak bilatzeko bide indartsu gisa garatzen ari da azken urteotan. Afrikako “ziber-herritartasuna” da.

Munduko beste leku batzuetan bezala, **sare sozialak erabiltzen dituzten Afrikako komunitateak oso hedapen handiko garaian daude**, eta haien artean lotura sendoak sortzea lortu dute. Lotura horiek Afrikako “ekosistema” digital bat sortu dute, non “ziber-aktibisten” komunitateek, gizartean parte hartzeko ekimenen antolaketak eta gazteek egiten dituzten aldaketa politiko eta sozialen proposamenek elkar elikatzen baitute eta etengabe hazten baitira.

Hala, herritarrak ez dira zain egoten eztabaidetan parte hartzera gonbidatu arte, baizik eta, sareen bidez, eskaerak sinatzen dituzte, bildu egiten dira, manifestazioak antolatzen dituzte, martxak eta eserialdiak egiten dituzte, agintari politikoei interpelatzeko diete, alarmak jotzen dituzte, informazioa herritarren eskura jartzen dute, eztabaidak proposatzen dituzte, eta abar. Azken batean, demokrazia parte-hartzailearen prozesuak sortzen dituzte.

Nairobi, Dakar, Abidjan, Kigali, Tunis eta Johannesburgo herritarren ekimenetarako berrikuntza-guneak dira. Ekintzaile eta blogari gazteen komunitateen laguntzarekin, herritarren “ziber-proiektuek” ahalbidetu dute ustelkeria jazartzea eta hauteskunde-prozesu bat gainbegiratzea, garapen-politikak bultzatzea eta eremu politikoa saneatzea. Afrikako herrialdeetako bizitza publikoan aktiboki parte hartzeko modu berria da.

“Komunitate digital” horiek leku edo herrialde batekoa izatearen zentzua dute. Hala ere, inguruko herrialdeetako komunitate ziber-aktibistekin, baita beste kontinente batzuetakoekin ere, loturak bilatzen saiatzen dira, elkar osatzeko eta ahaleginak eta ideiak bateratzeko. Mugarik gabeko ingurune birtual bat sortu dute, uste baitute herrialdeetan garatutako borroka guztiek antzekotasunak dituztela, ekintza sozial eta politiko bateratuak egitea errazten dutenak.

Muga nazionalak gainditzen dituzten herritarren parte-hartze modu berri horien adibide adierazgarrienetako bat Africivities Afrikako mendebaldeko aktibista digitalen taldea da. Boli Kosta, Senegal, Ginea eta Burkina Fasoko gazte-taldeak dira, eta beren herrialdeetako egoera politikoen aurrean mobilizatu ziren. **Azken urteotan Afrikako ziber-aktibistek aurre egin dieten erronka sozial eta politikoen zerranda luzea eta askotarikoa da.**

Ba al zenekien?

151.or.: Klima Aldaketari buruzko Adituen Gobernu arteko Taldea (IPCC): 1988an sortu zen, klima-aldaketari, haren kausei, ondorioei eta erantzuteko estrategiei buruzko ezagutza zientifiko, tekniko eta sozioekonomikoen egoera ebaluatzeko.

155.or.: Afrikako artzain-sistemak: abeltzaintza estentsibo eta transhumanteko metodoak dira, non artzainek azienda eremu zabaletan mugitzen baitute, batez ere Sahel eskualdeko herrialdeetan, ur eta larre bila. Landu ezin diren lurrak hobetzen laguntzen dute sistema eta praktika horiek, eta nekazaritzako produktibitatea bultzatzen, azienda soroetan larratuz uzta egin ondoren eta lurra ongarriz.

156.or.: Adejoke Lasisi: moda-diseinatzaile eta ekologista nigeriarra da, ehungintza eta nylonezko hondakinak erabiliz moda-diseinuak eta produktuak garatzeagatik ezaguna. **Ineza Umuhoza Grace:** ekofeminista da (ekosistemaren iraunkortasunean eta emakumeek aldaketa burutzeko duten ahalmenean sinesten du) klima-aldaketan eragin duen aktorea.

161.or.: Fridays for Future: nazioarteko greba klimatikoko mugimendu bat da, mundu osoko gazteek zuzendua eta antolatua, eta 2018ko abuztuan hasi zen, Greta Thunbergekin klima-aldaketaren aurkako eskola-greba bat hasi zuenean.

162.or.: Project 90 by 2030 YouLead: Hegoafrikako ingurumen-erakundea da, eta Hegoafrikako gizartea Bidezko Energia Trantsizio batera bultzatzeko eta mobilizatzeko helburua du, 2030erako berotegi-efektua eragiten duten gasen emisioak % 90 murriztuz, pertsonen eta planetako ekosistemen ondorio katastrofikoak saihesteko.

Kontzeptuak hurbiltzen

- 1. Mundu-ikuskerak:** pertsona, gizarte edo kultura batek munduari buruz duen irudi edo kontzeptu orokorra osatzen duen iritzi- eta sinesmen-multzoa da, eta hortik abiatuta interpretatzen ditu bere izaera eta dagoen guztiarena. Mundu-ikuskerak batek pertsonen eta gizartearen bizitzaren arlo guztietan aplikatzen diren nozioak definitzen ditu, hala nola politika, ekonomia, zientzia, erlijioa edo filosofia.
- 2. Proiekzio klimatikoak:** XXI. mendeko klimaren bilakaeraren simulazio teknikoak dira, berotegi efektua duten gasek izan ditzaketen igorpenen arabera eginak. Planeta osoaren eskalako simulazio globalak Klima Aldaketari buruzko Adituen Gobernu arteko Taldeak egiten ditu (IPCC ingelesez).
- 3. Klimarekiko erresilientzia:** herrialde, eskualde edo komunitateek hondamendiaketa krisi klimatikoak prebenitzeko, aurreikusteko, arintzeko eta haietatik modu eraginkor eta iraunkorrean suspertuta irteteko duten gaitasuna da. Horrez gain, neurriak hartzen ditu pertsonen bizibideak babesteko, berrezartzeko eta hobetzeko, nekazaritzan, elikaduran eta elikagaien segurtasunean eragina duten klima-mehatxuen aurrean.
- 4. Hegoalde Globala:** sistema kolonial eta neokolonialaren ondorioz pobretutako munduko eskualde eta herrialdeei egiten die erreferentzia, baita gaur egungo mundu-ordenak ustiapen-, diskriminazio- eta desberdintasun-harremanak sortu dituen iparraldeko herrialdeetako leku eta espazioei ere. Gainera, Mendebaldeak proposatutakoen ordeztu mundu-ikuskerak sortzen ditu, baita garatzeko alternatiba berriak ere.

Oroitu beharrekoak

Klima-aldaketaren ondorioak arintzeko ekintzek arrakasta izan dezaten, herrialdeen arteko desberdintasunak gainditu behar dira, eta arazo global gisa hartu behar da.

Berotegi-efektua eragiten duten gasen metaketan eragin txikiena duten herrialdeetako asko daude horren ondorio larrienak jasaten dituztenen artean.

“Ziber-herritartasunak” indar handia hartu du Afrikako kontinente osoan. Afrikako komunitate digitalek aktiboki parte hartzen dute bizitza sozialean eta politikoan, herritarren erantzukizuna sustatzen dute eta beren herrialdeetako demokraziaren aldeko prozesuak indartzen dituzte.

A hand is holding a piece of lined paper with a question written on it. The paper is white with blue horizontal lines and a red vertical margin line. The question is written in bold black text. The hand is positioned at the bottom left of the paper.

Zer gogoratu nahi duzu zuk?

A hand is holding a piece of grid paper with a paragraph of text written on it. The paper is white with a light gray grid pattern. The text is written in bold black text. The hand is positioned at the bottom left of the paper.

Klima-aldaketaren eragin sakonen ondorioz, orain arte nagusi zen garapen-eredua aldatzen ari da gizateria, naturan oinarritutako garapen baterantz.

Bibliografía eta irudien zerrenda

Clemente Álvarez (30/10/2021) *Unidos por el clima: cuatro ecohéroes y uno que no lo es pero hace todo lo que puede*. El País Semanal. <https://elpais.com/eps/2021-10-30/unidos-contra-la-emergencia-climatica.html>

Programa de Naciones Unidas para el Desarrollo (2021). *Informe sobre Desarrollo Humano 2020. La próxima frontera. El desarrollo humano y el Antropoceno*. <https://report.hdr.undp.org/es/index.html>

Gabinete de la Presidencia. Seguridad Nacional (30 de mayo de 2021). *El cambio climático en África*. <https://www.dsn.gob.es/es/actualidad/sala-prensa/cambio-clim%C3%A1tico-%C3%A1frica#:~:text=En%20%C3%81frica%2C%20el%20incremento%20de,de%20los%20continentes%20m%C3%A1s%20vulnerables>

Vanessa Nakate (28/12/2021). *Vanessa Nakate Wants Climate Justice for Africa*. Revista Time. <https://time.com/6109452/vanessa-nakate-climate-justice/>

Julia Evans Young (13/11/2021) *South African climate activist gives the Global South a voice in Glasgow*. Daily Maverick. <https://www.dailymaverick.co.za/article/2021-11-13-young-south-african-climate-activist-gives-the-global-south-a-voice-in-glasgow/>

Cheikh Fall (14/03/2016). *África y las redes sociales: las nuevas formas de participación ciudadana*. El País. África no es un país. https://elpais.com/elpais/2016/02/18/planeta_futuro/1455818026_253153.html

Carlos Bajo Erro (18/10/2018). *África: así en las redes como en las calles*. Revista 5W. <https://www.revista5w.com/temas/movimientos-sociales/africa-asi-en-las-redes-como-en-las-calles-7781>

Carlos Bajo Erro (10/11/2021) *Reunión de activistas digitales de África para tejer una voz que empuje a sus políticos hacia la democracia*. El País. África no es un país. <https://elpais.com/planeta-futuro/2021-11-10/los-activistas-digitales-africanos-reclaman-una-voz-para-orientar-las-politicas-publicas.html>

- <https://www.care.org/es/news-and-stories/news/three-environmental-activists-making-a-difference-in-africa-and-around-the-world/>
- <https://www.kenyancollective.com/following-footsteps-late-professor-wangari-mathai-8-year-old-ellyanne-wanjiku-chlystun/>
- <https://geografia.laguia2000.com/hidrografia/lago-victoria>
- <https://www.pngwing.com/es/free-png-nykav>
- https://www.elplural.com/leequid/causa-y-efecto-del-calentamiento-global_122461102
- <https://www.nationalgeographic.co.uk/explorer-ineza-umuhoza-grace>
- <https://ichi.pro/es/como-cinco-jovenes-lideres-africanos-abordan-el-cambio-climatico-103427058307900>

- <https://encuentroysolidaridad.net/un-muro-verde-para-frenar-la-desertizacion-en-africa/>
- <https://www.biography.com/activist/wangari-maathai>
- <https://www.vogue.com/article/vanessa-nakate-activist-book-bringing-new-african-voice-to-climate-crisis>
- <https://globalshakers.com/world-shakers/hilda-flavia-nakabuye/>
- <https://events.globallandscapesforum.org/speaker/fatou-jeng/>
- <https://www.alamy.es/el-joven-activista-ambiental-ayakha-melithafa-de-sudafri-ca-participa-en-un-foro-durante-el-foro-economico-mundial-fem-en-davos-suiza-el-20-de-enero-de-2020-foto-tomada-el-20-de-enero-de-2020-reuters-arnd-wiegmann-image372964390.html>

